

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Juristiliitto – Juristförbundet (rek. Suomen Lakimiesliitto – Finlands Juristförbund ry) kiittää oikeusministeriötä lausuntopyynnöstä koskien hallituksen esitystä etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Juristiliitto kannattaa ehdotuksen lähtökohtia. Ehdotuksella sujuvoitettaisiin oikeudenkäyntimenettelyä ja mahdollistetaan keinoja välttää muun muassa turhia viivästyksiä ja vähentää oikeudenkäyntikulujen määrää.

Juristiliitto toteaa, että kysymykset etäyhteyksien käytöstä ja toimivista digitaalisista ratkaisuista tulevat korostumaan tulevaisuudessa. Esityksessä tulisi arvioida pidemmän aikavälin kehitystä vielä tarkemmin. Tuomioistuimiin kohdistuu tällä hetkellä muitakin uudistuksia, joilla on vaikutuksia etäyhteyksiin, kuten videotallenneuudistus ja asiankäsitelyjärjestelmä AIPA:n käyttöönotto. Näiden kaikkien uudistusten tulisi olla yhteydessä toisiinsa, ja vaikutukset tulisi ottaa huomioon. Juristiliitto toteaa, että esitys etäyhteyksien edistämisestä on olennaisesti liitoksissa siihen, miten toimivat järjestelmät tuomioistuimissa on käytössä, eikä etäyhteyksiä voida edistää, jos järjestelmien luotettavuus ei ole erinomaisella tasolla.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Juristiliitto pitää tärkeänä, että oikeudenkäyntien lähtökohtana tulee jatkossakin olla paikalla läsnäolo ja etäosallistumisen tulee olla poikkeus tähän pääsääntöön.

Esityksen mukaan tuomioistuimen tulisi antaa asianosaisille mahdollisuus tulla kuulluksi tuomarin etäosallistumisesta ja etäoikeudenkäynnin järjestämisestä. Luonnoksessa mainitaan myös, että kuuleminen tapahtuisi istunnossa ja että tuomioistuimen tulisi tehdä ratkaisu, mikäli

etäosallistumista tai etäoikeudenkäyntiä vastustettaisiin. Juristiliitto toteaa, että jatkovalmistelussa tulisi vielä selvittää, tarvitaanko kuulemisvelvollisuudesta ja sen poikkeuksista, kuten esimerkiksi asianosaisen poissaolosta istunnosta ja velvollisuudesta tehdä prosessiratkaisu säännöksiä lakiin. Toisaalta Juristiliitto toteaa, että etäosallistumista koskeva ratkaisu saattaa näyttytyä asianosaisille ennakkoon tehdyiltä, jos kuuleminen tehdään vasta siinä istunnossa, jossa yksi tai useampi kokoonpanon jäsen taikka asianosainen itse on jo etäyhteydellä läsnä vasta aloitettavassa oikeudenkäynnissä. Tästä syystä kuuleminen olisi suotavaa tehdä jo etukäteen, mikäli se on vain mahdollista.

Juristiliitto toteaa, että etäyhteydellä olevien tulisi olla koko istunnon ajan kuvayhteydellä mukana. Näin pystytään myös ennaltaehkäisemään erinäisiä prosessiin mahdollisesti liittyviä ongelmatilanteita. Lisäksi tämä korostuu erityisesti kokoonpanoon kuuluvien jäsenten osalta, jotta asianosainen voisi todellisuudessa kohdata tuomarin asiassa.

Ehdotuksessa esitettyyn 2 luvun 16 §:ään liittyen Juristiliitto toteaa, että pakkokeinoasioissa ja erityisesti salaisissa pakkokeinoasioissa olisi suotavaa säätää mahdollisuudesta kokonaan puhelimitse järjestettävään istuntoon. Mahdollisuudesta osallistua puhelimitse tulisi erityisesti säätää asianosaisen osalta. Käytännössä jo nyt on eteen tullut tilanteita, jossa pakkokeinoasian kiireellisyyden vuoksi avustaja tai hakija on kaikkien asianosaisten suostumuksella osallistunut videoneuvotteluun puhelimitse, eikä näköyhteyttä ole käytännössä ollut. Tämä on johtunut muun muassa siitä, ettei asian kiireellisyyden vuoksi istuntoa ole voitu lykätä tai sopia sille toista istuntopäivää. Lisäksi esimerkiksi vangitsemisistuntoon etänä osallistuneet avustajat tai hakijat eivät ole saaneet videoneuvotteluyhteyttä toimimaan huonoista tietoliikenneyhteyksistä johtuen, vaikka muutoin tekniset järjestelyt ovatkin olleet suhteellisen hyvällä tolalla. Asiaa koskevat muutokset tulee tehdä pakkokeinolakiin.

Viime aikoina tiedotusvälineet ovat olleet kiinnostuneita uutisoimaan erityisesti yleisön kannalta kiinnostavien rikosten pakkokeinoistunnoista. Näissä tilanteissa tiedotusvälineiden edustajat ovat tähän mennessä saaneet olla paikalla salissa ennen salassapitopäätöstä ja käsittelyn jälkeen päätöksen julkisen osan julistamisessa. Mikäli pakkokeinoistuntojen osalta päädytään esittämään mahdollisuutta järjestää istunto etäyhteyksin, tulee tuomioistuinten varautua järjestämään tiedotusvälineiden edustajille edelleen mahdollisuus pääsy seuraamaan istuntoa. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi välittämällä pakkokeinoasian julkisten osien käsittely käräjäoikeuden istuntosaliin otettavalla etäyhteydellä.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidättekö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Juristiliitto toteaa, että etäyhteyksiin liittyvät julkisuuskysymykset tulisi käsitellä yhdessä julkisuuslain kokonaisuudistuksen kanssa. Sääntelyn tulee olla selkeää ja yksiselitteistä.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Juristiliitto kannattaa ehdotuksia.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Juristiliitto kannattaa ehdotuksia.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Juristiliitto pitää ehdotuksia lähtökohtaisesti perusteltuina. Juristiliiton käsityksen mukaan syyttäjän etäosallistuminen rikosasioiden istuntoihin perustuu myös ROL 8:13.1:ään. Näin ollen ehdotettu ROL 8:13.5 koskisi myös syyttäjiä, vaikka heitä ei esityksen perusteluissa tältä kohdin mainitakaan. Juristiliitto kuitenkin pohtii, onko ehdotuksella tarkoitus mahdollistaa tuomioistuimille oikeus määrätä syyttäjät käyttämään etäyhteyttä vastoin heidän suostumustaan. Tältä osin ehdotus kaippaa täsmennystä. Mikäli näin on, lienee paikallaan arvioida myös OK:n ja ROL:n säännöksiä asianosaisten avustajista. Tässä yhteydessä on tarpeen pohtia, olisiko tarkoituksenmukaista säätää myös tuomioistuimen oikeudesta määrätä avustajat käyttämään etäyhteyttä vastoin päämiehen (ja avustajan) tahtoa. Edelleen OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5 tulisi täsmentää koskemaan myös säännösten 2 momenteissa mainittuja asianosaisten laillisia edustajia.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Juristiliitto pitää ehdotuksia perusteltuina. Varsinkin osallistumisen mahdollistaminen muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muussa virastossa joustavoittaa istuntojen järjestämistä. Poissaolojen seuraamusten käyttöalan laajentaminen sisältää kuitenkin joitain riskitekijöitä. Lisäksi tilanteessa, jossa osallistumispaikka on jokin muu kuin toinen tuomioistuin tai muun viranomaisen tilat, on osallistumispaikan kuitenkin oltava häiriötön ja riittävän hyvillä tietoliikenne yhteyksillä varusteltu. Juristiliitto katsookin, että tuomioistuinten tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä sopimaan etäyhteyksien käytöstä asianosaisten kanssa. Tällöin tuomioistuimet myös pystyvät paremmin arvioimaan, onko asianosaisilla tosiasialliset mahdollisuudet käyttää etäyhteyksiä.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Juristiliitto pitää uudistusta kannatettavana.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Juristiliitto nostaa esiin sen, että etäoikeudenkäyntien lisäämisen ei tule miltään osin johtua tuomioistuinten resurssipulasta. Esimerkiksi resurssipula istuntosaleista ei saa johtaa etäoikeudenkäyntien lisäämiseen.

Etäyhteyksien käyttö aiheuttaa lisätyötä ja resursseja järjestelmien ja laitteiden hankintaan ja jatkuvaan ylläpitoon ja kehittämiseen. Resursseja tarvitaan myös henkilöstön kouluttamiseen. Tästä syystä Juristiliitto toteaa, että esityksen todelliset taloudelliset vaikutukset viranomaisten toimintaan tulee arvioida tarkemmin ennen esityksen antamista eduskunnalle. Taloudellisia vaikutuksia voidaan pitää esityksessä aliarvioituina.

Tuomainen Jenni
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry